

10. Cum alegem și cum folosim un manual de istorie

Manualul rămâne unul dintre cele mai importante instrumente ale muncii la clasă, dar și individuale a elevilor. Pentru autorii de manuale de istorie, dar și pentru profesorii de istorie, în general, probleme curg încă de la început când vine vorba de manuale. Acesta mai ales că în România se consideră că mai toată lumea se pricepe la istorie, iar reforma în domeniul educației nu a ajuns la un final. Astfel de întrebări sunt: Ce este un manual de istorie? Ce fel de scriere reprezintă? (este un produs al istoriei ca știință sau al istoriei ca disciplină de studiu?) Cum se alcătuieste /se redacteaza un manual de istorie? Cum alegem și cum utilizăm un manual de istorie pentru. clasa? Cum este evaluat un manual de istorie? Care este impactul unui manual de istorie în societate?

Există foarte multe opinii între specialiști în legătură cu ceea ce reprezintă un manual de istorie. Astfel, se consideră că manualul este o interfață între cei implicați în procesul educativ: profesori, elevi/studenti, părinți, marele public. Acesta prezintă o ofertă de oportunități de învățare. Manualul se prezintă ca un instrument de lucru pentru elev /student-manualul traduce curriculumul pe înțelesul cititorilor, un auxiliar al muncii profesorului. Pentru unii manualul este un material de referință și chiar o lucrare științifică.

În realitate, manualul de istorie nu este un produs ideal, ci unul concret, al unui anumit moment istoric sau etapă din evoluția școlii. Acesta înregistrează o medie a abordărilor conceptuale și didactice care corespund unui anumit moment istoric. Totodată, manualul se adresează unui profesor concret, de obicei, profesorul mediu, nu unui cercetător.

Manualul de istorie facilitează anumite tipuri de cunoaștere. Astfel, relația dintre manual și programă este marcată de către “cunoașterea aprobată”. Obiectivele stabilite prin programă trebuie să aibă ca rezultat concentrarea activității profesorului, autor de manuale, pe un set de capacități, care se traduc în activitățile de lucru, ca de exemplu: identificare, ordonare, construire, descriere, comparare, interpretare, explicare, definire, folosire în contexte diferite, rezolvare de sarcini, formulare de întrebări, observare.

Asupra unui manual de istorie își manifestă influența câțiva factori, după cum urmează: factorul politic-modificarile de programe, cam la fiecare trei-patru ani, mai mulți factori-activitatea în clasă, statutul disciplinei istorie în învățământ, societatea, școala ca instituție, teoriile învățării, teoriile educației, teoriile asupra societății. Între acești factori se impune asigurarea unui echilibru.

Există o serie de factori pozitivi care, în anii din urmă, au schimbat profund concepția cu privire la manualul de istorie, care se raportează la curriculumul național și joacă un rol important în implementarea schimbărilor curriculare. Așadar, în România legislația prevede gratuitatea manualelor clasele pentru clasele I-X. Totodată o serie de sondaje și cercetări privind sistemul educațional din România au recunoscut rolul pozitiv al manualului. În ciuda timpului de lucru foarte strâns 1-4 luni, editurile cu profil educațional și-au manifestat disponibilitatea de a participa la crearea unei piețe a manualilor școlare foarte activă.

Trecerea la manualul alternativ a constituit un soc pentru profesorii de istorie. Acesta a semnificat o serie de probleme legate de cum să alegi un manual, care este noua concepție / filosofie asupra manualului, cum vor reacționa elevii. În 1999 a avut loc așa

zisul scandal al manualului de istorie pentru clasa a XII-a, legat de reaşezarea principiilor de abordare cu privire la istoria naţională şi cea universală şi în care din pacate politicul şi-a pus pecetea în mod indubitabil. Există încă numeroase discuţii asupra manualului alternativ de istorie. Astfel, o anchetă sociologică din 2004 arată că 87% dintre cei care au răspuns la întrebări doreau să existe un singur manual.

Atunci când discutăm despre structura manualului de istorie trebuie să avem în vedere normele de lucru, metodele didactice active, forma grafică. Părţile componente ale unui manual de istorie privesc:

- Textul de autor - acesta nu trebuie să fie lung, să nu fie un text ştiinţific pretenţios, să aibă un limbaj pe înţelesul tuturor;
- Sursele primare - documente, ilustraţii; ele trebuie să susţină conţinutul textului de autor;
- Exerciţii; Sarcini de lucru;
- Vocabularul istoric;
- Un anumit format grafic.

Între aceste elemente trebuie să se stabilească un raport care să țină seama de obiectivele programei, nivelul de clasă, tipul de lecţie.

Manualul de istorie nu trebuie:

- Să ofere elevilor “idei de-a gata” sau care să fie puţin sistematizate, căci elevul trebuie pus să gândească;
- Să ofere surse istorice nereprezentative, de pildă ale unor istorici recunoscuţi şi care nu au nici o legătură cu textul;
- Să nu includă activităţi care să nu antreneze pe elevi în activitatea la clasă.

În schimb, suntem de părere că un manual de istorie care să servească unui demers didactic de calitate, ar trebui:

- Să precizeze principalele categorii de rezultate ale învăţării (competenţe, cunoştinţe, atitudini etc);
- Să prezinte principalele elemente de conţinut-concepte, termeni istorici, probleme-cheie în înţelegerea epocilor abordate;
- Să prezinte o ofertă de activităţi de învăţare cu elevii, care să susţină atingerea obiectivelor propuse prin programa;
- Să facă apel la principiul multiperspectivităţii ;
- Să reflecte raportul dintre nivelul local-regional-naţional-universal în predarea istoriei;
- Să cuprindă mai multe tipuri de lectii: 1.de prezentare a evenimentelor, 2.de aprofundare a conţinuturilor, 3.de bilanţ asupra unei epoci, 4.de evaluare a învăţărilor;
- Să fie accesibil elevilor şi potrivit nivelului de clasă căruia îi este adresat.

Desigur că există mai multe modalităţi de alcătuire a unui manual de istorie. Ne propunem, ca pornind de la experienţa noastră modestă de autori de manual şcolar, să sugerăm doar câţiva dintre paşii de urmat în redactarea unui manual de istorie, şi anume:

- Constituirea unui colectiv de autori;
- Citirea şi înţelegerea programei de istorie (“descifrarea programei”);
- Alcătuirea structurii manualului pe capitole (“traducerea programei”);
- Selectarea surselor istorice, ilustraţiilor, hărţilor, realizarea de grafice;

- Redactarea textului de autor (conținutului);
- Citirea “în cruce” a textelor de către autori;
- Realizarea activităților de învățare pentru elevi;
- Realizarea evaluărilor la fiecare capitol și la finalul întregului manual.
- Activitatea cu editura care publica manualul și tehnoredactorul, respectiv cu redactorul de carte.

Una dintre cele mai de seamă probleme, care se pune în legătură cu manualul de istorie privește cum sunt evaluate manualele de istorie. Există mai multe grile de evaluare a manualelor de istorie de către specialiști, ca de exemplu: Joke van der Leeuw-Roord, Falk Pingel, Robert Stradling. În România, se utilizează în prezent o structură de indicatori, care vizează:

- Acoperirea elementelor propuse de către programă;
- Raportarea la standardele la care trebuie să răspundă orice mijloc de comunicare;
- Calitatea conținuturilor;
- Accesibilitatea textului;
- Eficiența educativă, adecvarea științifică;
- Organizarea activităților de învățare;
- Probele de evaluare;
- Aspectul grafic;
- Originalitatea autorilor.

În grila propusă de către Joke van der Leeuw-Roord regăsim criteriile, precum:

- Activ, atractiv, creativ
- Stimulator al interesului elevilor
- La zi din punct de vedere științific și pedagogic;
- Oferă perspective multiple;
- Se orientează în funcție de nivelul de vârstă și de abilități;
- Limbajul adecvat;
- Acoperă conținutul programei;
- Are legătură cu materialele auxiliare;
- Oferă cadrul unor abordări interdisciplinare.

În analiza sa Falk Pingel se îndreaptă către:

- Componenta de prezentare
- sistem educational, curriculum, proceduri de abordare;
- Componenta formală
- grup țintă, referințe bibliografice, modalități de diseminare;
- analiza de conținut
- acuratețe, modernitatea abordării, selecția temelor, raportul dintre fapte și opinii;
- Tipuri de text/Mod de prezentare
- intențiile autorilor-dacă există, textul de autor, ilustrații, fotografii, tabele statistice, grafice, surse, exerciții;
- Perspectiva de prezentare
- abordarea comparativă.

Fără îndoială, drumul către alcătuirea și apoi circulația manualului de istorie este unul deloc simplu. Ba dimpotrivă. Acesta impune o muncă de echipă, care trebuie să aibă criterii de clare de selectare a surselor, de redactare a conținutului și activităților de lucru.